

Andrzej Hennel

profesor emeritus
Uniwersytet Warszawski

Problemy z Nagrodami Nobla dla Marii Skłodowskiej-Curie

Słowa kluczowe: Maria Skłodowska-Curie, Piotr Curie, Paul Langevin, Nagroda Nobla

Streszczenie

Maria Skłodowska-Curie miała istotne problemy przy obydwóch otrzymanych Nagrodach Nobla. W 1903 r. grupa uczonych francuskich wysunęła kandydaturę Piotra Curie, rozmyślnie pomijając wiodący wkład Marii w badaniach. W 1911 r. zablokowano jej kandydaturę w Akademii Nauk, a następnie odradzano jej wyjazd do Sztokholmu w celu odbioru drugiej Nagrody Nobla.

Maria Skłodowska-Curie jest postacią, która stała się ikoną, szczególnie dla ambitnych kobiet. Jeżeli wejdziemy na stronę internetową firmy Empik, znajdziemy 44 produkty jej poświęcone, na stronie firmy Amazon znajdziemy 91 pozycji, na stronie firmy Allegro są 443 oferty książek, filmów itd.

Wprowadzenie

Jej pierwszą biografię napisała córka Ewa Curie-Labouisse. Natychmiast po śmierci matki w 1935 r. wycofała się z życia towarzyskiego, zebrała papiery Marii, rozmawiała z ludźmi, którzy znali matkę. Odwiedziła też Polskę, by spotkać się z rodziną. Po dwóch latach opublikowała książkę *Madame Curie*, która ukazała się jednocześnie w wielu krajach¹. Polska wersja książki *Maria Curie* ukazała się w 1938 r.² Tłumaczką z francuskie-

¹ E. Curie, *Madame Curie: A Biography*, Doubleday, Doran & Co., Garden City, New York 1937.

² E. Curie, *Maria Curie*, Wydawnictwo J. Przeworskiego, Warszawa 1938.

Źródło: http://nobelprize.org/nobel_prizes/physics/laureates/1903/marie-curie-bio.html

go była siostrzenica Marii, Hanna Szalay-Szyllerowa, córka Heleny Skłodowskiej-Szalay. Książka była w Polsce wielokrotnie wznawiana, ostatnie wydanie pochodzi z 2015 r.³

Rozwinięcie

Biografia napisana przez Ewę Curie stała się bestsellerem, zdobyła amerykańską nagrodę National Book Award. W 1943 r. wytwórnia Metro-Goldwyn-Mayer nakręciła oparty na tej książce film *Madame Curie*, który uzyskał 7 nominacji do Oscara.

Książka Ewy Curie ma charakter hagiograficzny, autorka usunęła z życia matki sprawę słynnego romansu z Paulem Langevinem, oraz ataki zarówno prasy francuskiej jak i niektórych naukowców. Prawdą jest, że Maria Skłodowska-Curie była jedną z pierwszych w historii nauki wybitnych badaczek

³ E. Curie, *Maria Curie*, przeł. H. Szyllerowa, Oficyna Wydawnicza Rytm, Warszawa 2015.

Źródło: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Madame-curie-1943.jpg>

– fizyków. W konsekwencji jej wkroczenie do czysto męskiego świata było wówczas dla wielu zaskoczeniem i wywołało szereg prób blokowania jej działalności. Pierwszą barierą, z którą zetknęła się, była kwestia podjęcia studiów. Urodzona w 1867 r. Maria nie mogła studiować ani na Uniwersytecie Jagiellońskim, który zaczął przyjmować kobiety w 1894 r., ani na Uniwersytecie Warszawskim, który czekał z tym do 1915 r.

Jak zaskakująco wygląda przy tych datach historia wybitnej matematyczki, Rosjanki pochodzenia polsko-niemieckiego Sofii Kowalewskiej (z domu Korwin-Krukowskiej) urodzonej w 1850 r. Sofia w 1874 r. otrzymała pierwszy w Europie doktorat z matematyki w Berlinie, a w 1884 r. została profesorem Uniwersytetu w Sztokholmie.

Maria wraz siostrą Bronisławą zdecydowały się na studia w Paryżu, gdzie Sorbona przyjmowała kobiety od 1867 r. Starsza Bronisława pojechała jako pierwsza, a Maria w kraju zarabiała pieniądze na pokrycie kosztów studiów siostry. Gdy Bronisława zdobyła dyplom i podjęła pracę, wówczas Maria w 1891 r. przyjechała do Paryża. W 1893 r. otrzymała licencjat z fizyki z pierwszą lokatą, a w 1894 r. licencjat z matematyki z drugą lokatą.

W tym momencie była zdecydowana na powrót do domu, gdzie chciała poświęcić się nauczaniu i odrzuciła pierwsze oświadczyzny Piotra Curie. Zaczęła jednak myśleć o doktoracie i w końcu w 1895 r. została żoną Piotra.

Są to lata bardzo ważne w historii fizyki. W 1895 r. Wilhelm Röntgen odkrywa promienie X i po siedmiotygodniowej katorżniczej pracy publikuje obszerne prace o ich własnościach. Obecnie nazywamy je promieniami Rentgena. W następnym roku Antoine Henri Becquerel odkrywa inne niewidzialne promieniowanie rudy uranu, które zaczerpnięto kliszę fotograficzną. Publikuje swój wynik i nie zajmuje się więcej tą sprawą.

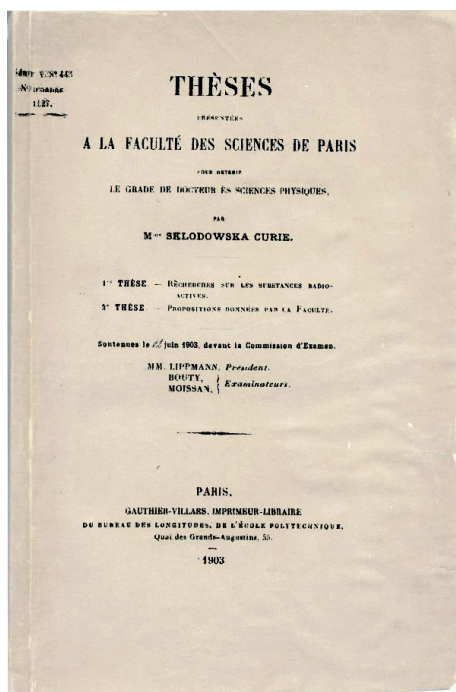
Maria Skłodowska-Curie widzi swoją szansę i po urodzeniu córki Ireny, postanawia w 1898 r. zająć się tym tajemniczym promieniowaniem. Znajduje istotne różnice pomiędzy świeceniem różnych minerałów uranu i toru. Nazywa to zjawisko „radioactivité” czyli radioaktywnością lub promieniotwórczością. Piotr, który jest doktorem fizyki, specjalistą od magnetyzmu metali „na chwilę” zostawia swoje badania i dołącza do Marii. Nigdy już do nich nie wróci. Głównym problemem okazuje się wyodrębnienie z ton rudy uranowej przywożonej do laboratorium państwa Curie miligramów prawdziwego źródła świecenia. Piotr nie ma doświadczenia chemicznego, natomiast Maria przepracowała w Warszawie rok w laboratorium chemicznym i jest do takiej pracy doskonale przygotowana. Dzięki temu w lipcu 1898 r. małżonkowie ogłaszają odkrycie nowego pierwiastka chemicznego – polonu, a w grudniu tegoż roku kolejnego pierwiastka – radu.

12 czerwca 1903 r. odbyła się na Sorbonie publiczna obrona pracy doktorskiej Marii Skłodowskiej-Curie pt. „Badanie ciał radioaktywnych”. Był to pierwszy doktorat kobiety z fizyki w historii Francji. Promotorem pracy został wybitny fizyk prof. Gabriel Jonasz Lippmann. Komisja oceniająca doktorat stwierdza, że „przedstawione wyniki stanowią największy naukowy wkład kiedykolwiek wniesiony przez pracę doktorską”⁴.

Sukcesy Piotra i Marii doprowadziły do pojawienia się nominacji do świeżo ufundowanej Nagrody Nobla. Archiwa Noblowskie są dostępne w Internecie i możemy dokładnie obejrzyć rozwój całej sprawy⁵. W 1901 r. nagrodę z fizyki otrzymuje Wilhelm Röntgen. W 1902 r. Jean Gaston Darboux, wybitny matematyk francuski, profesor Sorbony i członek Królewskiej Szwedzkiej Akademii Nauk, nominował do nagrody z fizyki Becquerela i państwo Curie. Podobnie niemiecki fizyk Emil Gabriel Warburg, profesor uniwersytetu w Berlinie, również nominował Becquerela i małżonków

⁴ D. Brian, *Rodzina Curie*, przeł. J. Hensel, Wydawnictwo Amber, Warszawa 2006, s. 79.

⁵ https://www.nobelprize.org/nomination/archive/show_people.php?id=2051 [dostęp: 29.09.2020].

Źródło: https://pl.wikipedia.org/wiki/Maria_Sk%C5%82odowska-Curie#/media/Plik:Marie_Curie-Theses_1903.jpg

Curie. I wreszcie jako trzeci fizyk francuski Éleuthère Eliasz Mascart, profesor Collège de France i członek Królewskiej Szwedzkiej Akademii Nauk, nominował samego Piotra Curie. Ostatecznie nagrodę z fizyki w 1902 r. otrzymali dwaj Holendrzy – Hendrik Lorentz i Pieter Zeeman. W kolejnym roku czterej Francuzi postanowili wyeliminować Marię Skłodowską-Curie. Dwaj z nich to Jean Gaston Darboux, który zapomniał o wcześniejszym nominowaniu Marii, oraz Éleuthère Eliasz Mascart, który przynajmniej był konsekwentny. Dołączyli do nich promotor doktoratu Marii, Gabriel Jonasz Lippmann oraz profesor Sorbony Jules Henri Poincaré, wybitny matematyk i astronom. Czterej naukowcy napisali wspólny list nominacyjny wychwalający Piotra Curie i Becquerela. Całkowicie pominęli udział Marii. Jest to szczególnie przykre w przypadku Lippmanna, który był przecież promotorem jej doktoratu. Francuski spisek miał szanse powodzenia, ale informacja z Komitetu Noblowskiego szczęśliwie trafiła do Piotra Curie, który napisał list wyjaśniający, że małżonkowie pracowali wspólnie. Nadeszła też z Paryża jeszcze jedna nominacja, którą napisał kolejny członek Królewskiej Szwedzkiej Akademii Nauk, wybitny francuski profesor Sor-

bony, patolog Charles Jacques Bouchard, który wskazał Becquerela i małżonków Curie. Jest więc faktem, że jedyna nominacja dla Marii w 1903 r. pochodzi od profesora medycyny, a nie od fizyka. Ostatecznie państwo Curie i Becquerel Nagrodę Nobla z fizyki w 1903 r. otrzymali. Najwięcej szczęścia miał tu Becquerel, który bez prac Marii i Piotra nie miał raczej szans na nagrodę.

Kolejny konflikt wybuchł kilka lat później w 1911 r., gdy zwolniło się miejsce w Akademii Nauk. Było to kilka lat po śmierci Piotra Curie w wypadku ulicznym. Maria zgłosiła swoją kandydaturę i spotkała się z frontowym atakiem brukowej prasy paryskiej. Określano ją jako cudzoziemkę, ateistkę – wolnomyślicielkę i Żydówkę (gdyż na drugie imię miała Salomea). Część członków Akademii Nauk po prostu nie życzyła sobie kobiety w swoim gronie. W tej sytuacji, aż dziw, że przegrała tylko jednym głosem. Po tym głosowaniu Akademia podjęła stosunkiem głosów 92 do 56 decyzję o zakazie przyjmowania kobiet. W 1954 r. odrzucono wniosek o przyjęcie Ireny Jolliot-Curie laureatki Nagrody Nobla. Zakaz obowiązywał przez ponad 50 lat – do 1962 r., kiedy przyjęto Marguerite Catherine Perey – uczennicę Marii Curie. Nie był to koniec problemów. W 1911 r. Maria nawiązała romans z młodszym o kilka lat uczniem Piotra Curie – Pauliem Langevinem. Był on człowiekiem żonatym, ale jego małżeństwo przeżywało kryzys i żona wyrzuciła go z domu. Langevin wynajął małe mieszkanie w pobliżu Sorbony, gdzie odwiedzała go Maria. Sprawa była tematem filmu, który w 2017 r. wszedł na polskie ekrany⁶.

4 listopada bulwarówka paryska opisała romans i prasa brukowa zaczęła szaleć, nazywając Marię „złodziejką mężów”. Kilka dni później ze Sztokholmu przyszła depesza o przyznaniu Marii Nagrody Nobla z chemii. Nominowali ją Jean Gaston Darboux, który musiał mieć wyrzuty sumienia za rok 1903, oraz wybitny chemik szwedzki Svante August Arrhenius, profesor i rektor Uniwersytetu Sztokholmskiego, laureat Nagrody Nobla z chemii. Gdy wiadomość o romansie dotarła do Sztokholmu, Arrhenius napisał do Marii „błagam, aby została Pani we Francji: ponieważ nikt nie może przewidzieć, co by się stało podczas wręczania nagrody”⁷. Maria Skłodowska-Curie do Sztokholmu jednak przyjechała i żadnego skandalu nie było. Natomiast bez zgłaszania swojej kandydatury Maria Skłodowska-Curie została jako pierwsza kobieta wybrana do francuskiej Académie Nationale de Médecine w lutym 1922 r.

⁶ <https://www.filmweb.pl/film/Maria+Sk%C5%82odowska-Curie-2016-739462> [dostęp: 29.09.2020].

⁷ D. Brian, *Rodzina Curie...*, s. 140.

<https://www.filmweb.pl/film/Maria+Sk%C5%82odowska-Curie-2016-739462>
[dostęp: 29.09.2020].

Podsumowanie

W podsumowaniu warto dodać, że w 1995 r. w obecności prezydentów François Mitterranda i Lecha Wałęsy, ciała Marii i Piotra Curie zostały uroczystie przeniesione z cmentarza w Sceaux do paryskiego Panteonu. Ciekawe jest też, iż w 2005 r. francuska stacja telewizyjna France 2 przeprowadziła plebiscyt poświęcony wyborowi 100 najwybitniejszych Francuzów wszechczasów⁸. Wygrał generał Charles De Gaulle, drugi był Ludwik Pasteur, a Maria Skłodowska-Curie zajęła 4 miejsce. Jak widać, z biegiem czasu opinia Francuzów o Marii Skłodowskiej-Curie uległa spektakularnej zmianie.

⁸ https://pl.wikipedia.org/wiki/Le_Plus_Grand_Fran%C3%A7ais_de_tous_les_temps
[dostęp: 29.09.2020].

Bibliografia

Opracowania

- Brian D., *Rodzina Curie*, przeł. J. Hensel, Wydawnictwo Amber, Warszawa 2006.
- Curie E., *Madame Curie: A Biography*, Doubleday, Doran & Co., Garden City, New York 1937.
- Curie E., *Maria Curie*, przeł. H. Szyllerowa, Wydawnictwo J. Przeworskiego, Warszawa 1938.
- Curie E., *Maria Curie*, przeł. H. Szyllerowa, Oficyna Wydawnicza Rytm, Warszawa 2015.

Materiały internetowe

- https://www.nobelprize.org/nomination/archive/show_people.php?id=2051
[dostęp: 29.09.2020].
- <https://www.filmweb.pl/film/Maria+Sk%C5%82odowska-Curie-2016-739462>
[dostęp: 29.09.2020].
- https://pl.wikipedia.org/wiki/Le_Plus_Grand_Fran%C3%A7ais_de_tous_les_temps
[dostęp: 29.09.2020].